

Papp Klára

Hagyományok és megújulás*
(Dékáni köszöntő a Bölcsészettudományi Kar
centenárium tanácsülésén)

Tisztelt ünnepi Tanácsülés! Kedves kollégák, barátok, kedves hallgatók!

A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara az elmúlt száz évben komoly szakmai hagyományokat épített ki, sokat tett hagyományainak megőrzéséért, s ezzel együtt mindig a megújult értékeket képviselte.

Köztudott, hogy a Debreceni Egyetem elődje a Református Kollégium volt, amit intézményünk szimbólumaiban a gerundium használatával és az első protestáns városi iskola alapítási évének (1538) feltüntetésével fejez ki.

Ez a 17. század közepétől egyértelműen jelentős felsőoktatási intézmény azonban nem volt egyetemi rangú, végzős diákjai az egyetemi végzettséget – mivel az 1635-től működő Nagyszombati Egyetem katolikus volt – csak az ország határain kívül szerezhették meg, s ott készíthették el doktori értekezéseiket is. A város azonban nagyon megbecsülte kollégiumát. Nemcsak anyagi támogatásban részesítette, hanem gondja volt a végzősök segítésére is, hozzájárult a külföldjárás (peregrináció) költségeihez azért, hogy a Debreceni Református Kollégiumot végzett ifjak legjobbjai nyugat-európai egyetemeket látogathassanak, s hazaérkezve Debrecen szolgálatába állhassanak. Ezért alakulhatott ki az a helyzet, hogy a szabad királyi városi privilégiumot 1693-ban megszerzett Debrecen tanácsában a Református Kollégiumban végzett, s nyugati egyetemeken tanult szenátorok ültek, akik pártfogóik nézeteit a cívisváros vezetésében is kamatoztatták. Ugyanakkor természetes, hogy a város nagyműveltségű vezetői felismerték iskolájuk jelentőségét, s mindenkor annak gyarapításán fáradoztak.

A 18. század végétől a 20. század elejéig többen megfogalmazták a Debrecenben létrehozandó egyetem tervét. 1796-ban először három felekezet (evangelikus, református, görög nem egyesültek, avagy ortodoxok) közös egyeteme felállításának terve merült fel, nem alakult ki azonban közös akarat az elképzelés megvalósítására. 1874-ben egy „protestáns egyetem” szervezésének szükségességét szorgalmazták, amelynek koncepciójában a teológiai képzés és a tanárképzés szükségletei váltak meghatározóvá. 1903-ban már országos szintre emelke-

* Elhangzott a DE BTK 2014. október 8-án tartott ünnepi tanácsülésén.

dett a protestáns egyetem létrehozásáért küzdő mozgalom, amelynek helyi szervezője gróf Dégenfeld József kollégiumi főgondnok volt. 1906-ban az egyházkerület elhatározta a bölcsész akadémia kiépítését „magyar nyelvészeti és irodalomtörténeti és klasszika-filológiai” tanszékek felállításával. Az 1908/1909. tanévben a kollégiumi bölcséleti fakultás nemcsak megalakult, hanem 1909-ben egy országos tanárvizsgáló bizottság előtt a hallgatók vizsgát is tettek. Az 1909/1910. tanévben létrejött a „németnyelvi” tanszék is.

Az egyetem, s benne a Bölcsészkar létrehozására adományok is születtek. 1879-ben egy hajdúnánási képviselő, Soós Gábor nyilvánította ki támogatási szándékát, s 1889-ben valóban hagyott 50 000 forintot „az egyetemi rangra emelendő debreczeni református főiskola bölcsészeti szakára.” 1883-ban gróf Dégenfeld Imre, akkori egyházkerületi főgondnok hagyott a kollégiumra 25 000 forintot „egy teológiai vagy bölcséleti tanszék” felállítására. 1904-ben a város vezetése a „két bölcsészeti tanszékre 200 000 korona tőkének évi 5%-os kamatát, azaz évi 10 000 koronát szavazott meg.” 1906-ban a debreceni egyházközség jelentett be egy 100 000 koronás egyetemi alapítványt. A Debreceni Tudományegyetem 1912. évi megalakulása után a bölcsészeti, jogi és hittudományi akadémiák egyetemi karokká alakultak.

A Bölcsészeti, Nyelv és Történettudományi Kar tevékenysége 1914. évi megalakulásakor a Református Kollégium bölcsészeti akadémiajára alapozódott (9 bölcséleti tanszéket vettek át), annak hagyományait követte és fejlesztette tovább. A 2014. augusztus 26-án kinevezett hat professzor (Darkó Jenő, Pap Károly, Huss Richárd, Pápay József, Pokoly József, Rugonfalvy Kiss István) is a Kollégiumból pályázott. Rajtuk kívül a szászvárosi Tankó Béla s a budapesti Láng Nándor és Milleker Rezső kapott még tanári kinevezést.

A kortársak találón fogalmaztak: „az egyetemen a debreceni ember a kollégium szerepének és szellemének a kiterelvényesedését” látja. A Bölcsészettudományi Karnak, amely addigi elnevezését 1929-ben Szabó Dezső javaslatára változtatta meg, ez a legnagyobb és legértékesebb hagyománya.

A város hathatós segítsége és az alakulás utáni, majd a későbbi években is megmutatkozó kormányzati támogatás nélkül a Kar megerősödése nem lett volna elképzelhető. Az egyetem és a város hagyományosan jó kapcsolata is a 16–17. századi kollégiumi hagyományokra épített, s a bölcsészek ezt képviselték egészen addig, amíg a politika a II. világháború után nem választotta le a városi közösségről, elkülönült tudományos fellegrárnak minősítve, az intézményt. Még az 1990-es évek közepén is csak nagy nehézségek árán lehetett az akkori Kosuth Lajos Tudományegyetem rektorát meghívni a város közgyűlésébe, hogy ott a felsőoktatásról beszélhessen. Az elmúlt másfél évtizedben a helyzet gyökeresen megváltozott, s a kiváló kapcsolatot jól mutatják a kölcsönös meghívások mellett a közös pályázatok, megemlékezések, amely utóbbiakban a bölcsészek folyamatosan jelen vannak (Csokonai év, „650 éves Debrecen” konferencia és reprezentatív kötet, a „Nagy háború emlékezete” konferencia, stb.), vagy az elismerések is (több vezető oktató Csokonai- és Hatvani-díja, a város díszpolgára kitüntetése).

Az egyetem az alapítás körüli kormányzati támogatást honorálta azzal, hogy a szükséges engedély birtokában 1921. június 5-én tartott névadó ünnepélyen

felvette Tisza István nevét. A II. világháború után a szétválasztott egyetem Bölcsészettudományi és Természettudományi Kara sikerrel kérelmezte a Kossuth Lajos Tudományegyetem elnevezést, megmenekedve attól, hogy pártnyomásra az intézményt Rákosi Mátyásról kelljen elnevezni. A rendszerváltás után az egyesült egyetemi részek visszatértek a megalakulás utáni név, a Debreceni Egyetem használatához, amely méltó módon fejezi ki a város meghatározó szerepét a felsőoktatási intézmény létrejöttében.

A Bölcsészkar jó néhány évtizeden keresztül a természettudományos szakok oktatását is felvállalta, hiszen Milleker Rezső a kezdetektől földrajzot oktatott, majd Pap Károly rektorsága idején további képzések indultak, hogy 1929-től megszerveződjenek a tanszékek, s végül 1949-ben önállósuljon a Természettudományi Kar. Ezért a centenárium a természettudományos képzés ünnepe is. Az önálló bölcsészkar első dékánja 1949-ben az iskolateremtő tudós agrártörténész, Szabó István (1949–1951) lett.

A tanárképzés a Kar megalakulásától meghatározó jelentőségű volt és ennek szerepe a száz év alatt csak tovább erősödött. 1949-ben az egyetem központi épületében Tanárképző Főiskola is elkezdte működését (a földszinten, a mai Idegen Nyelvi és Továbbképző Központ mellett, első igazgatója Némédi Lajos lett), de az új tanévet már Egerben folytatta. Ezt követően a tanárképzés egyetemi feladatként – 1954-től ismét kétszakos rendszerben – elsősorban a középiskolai tanárképzést szolgálta. A tanárok képzésében az ún. Bologna-folyamat okozta a legnagyobb bizonytalanságot, amit remélhetőleg az új, egységes tanárképzés rendszere orvosolhat. Jelenleg a tanárszakos hallgatók számának emelkedése ennek bizonyítéka.

A BTK hallgatóinak létszáma növekvő: az induló 31 hallgatói létszám 1918/1919-re 98, 1919/20-ra 155, 1928-ra 228 főre növekedett. 1954-ig kizárólag nappali tagozatos képzés folyt, a rendszerváltás időszakára azonban a diplomás bölcsészek fele levelező képzésben végzett. Napjainkra a folyamat megfordult, 2014 júniusában BA és MA képzésben 497 nappali és 74 levelező tagozatos hallgató kapott diplomát. A Kar 2014/2015. tanévre felvett hallgatóinak összlétszáma viszont 1060 fő, ami jelentős növekedést mutat. Karunk a vidék második legnagyobb és leginkább vonzó képzési helyévé vált, s ezt a szerepét évtizedek óta őrzi.

Kezdetben a magyar nyelvi és irodalmi, valamint a történelmi tanszékek (Magyar és Egyetemes Történelmi, majd Ókor- és Kelet-Európa Történelmi Tanszékek) szerepe volt meghatározó. A nyelvi képzések terén a latin, a német, a francia után csak 1938-ban szerveződött meg az angol szakos oktatás, mellettük már az első évtizedekben megjelent az orosz, a bolgár, a török-tatár, a szerb-horvát, a román, és igényként merült fel a szomszédos népek nyelvének tanulmányozása. A nyelvoktatás folyamatosan bővülő kínálatot nyújt, amely azonban a nyelvtanulás mellett a filológusképzést helyezi előtérbe.

A nyelvi képzésekben a debreceni karon is az 1945 utáni helyzet okozott nehézségeket, amikor az ún. „nyugati nyelvek” képzését visszaszorították, s mindenki számára az orosz nyelv tanulását tették kötelezővé. Ebben a folyamatban 1957-től fokozatosan visszatért a nagy nyelvek oktatása, s a debreceni Bölcsészkar az angol, a német és a francia, valamint az ugyancsak ettől az évtől induló

néprajzi képzés meghatározó intézményévé változott. Az utóbbi években hozzájuk nőtt fel a holland és az olasz, valamint erősödött meg ismét az orosz nyelvi képzés is. Elindult a nyelveken belüli speciális képzések köre is, kanadai tanulmányokat, amerikanisztikai stúdiumokat is kínálunk hallgatóinknak.

Jelentős feladatbővülést és érdeklődést tapasztalhattunk a történelem, a néprajz képzésében, nagy népszerűségnek örvend a holland szak, s különösen az 1974 óta működő pszichológusképzés. Az elmúlt évtizedekben a társadalomtudományok (politológia 1993-tól, szociológia 1994-től, kommunikáció) is megerősödtek. A mesterképzés új formái közül több nyelvszakot fog át a fordító-tolmács képzés.

Új lehetőség a bölcsészképzésben a közös, nemzetközi képzések indítása: az erdélyi Sapientia Egyetemen (angol nyelvű szakfordító), vagy a Kazanyi Egyetemen (pszichológus képzés), amelynek körét bővíteni kívánjuk.

A Debreceni Egyetem Bölcsészkar a tudományszervezés- és kutatás meghatározó vidéki központja. A Kar tudományos szintje a kezdetektől kiemelkedő, hiszen az első kilenc professzor közül öt az MTA tagja volt (a két világháború között összesen húszan lettek akadémikusok, jelenleg heten azok). Elődeink a tudományos kutatás előmozdítására és a „tudományos élet decentralizációja” érdekében szervezték meg a Tisza István Tudományos Társaságot – ahogyan megfogalmazták – „a nemzet kulturális erejének a fokozására”. Elnöke több éven át (1921–1929 között) Pokoly József bölcsészdkán, majd rektor, egyetemes történész lett. Hasonló cél vezette az 1927-től induló, de a II. világháború után megszűnő tudományos folyóirat, a Debreceni Szemle szerkesztőit. A folyóirat a rendszerváltás után Gunst Péter főszerkesztésével újra indult, s jelenleg is működik Barta János főszerkesztésével és Orosz István akadémikus kuratóriumi elnöksége alatt.

A két világháború között Darkó Jenő dékán, majd rektor ún. „balkanisztikai programja” a Kar tudományos és oktatási feladatait is a keleti nyitásban kívánta megjelölni, s elsősorban a kelet-európai történelem, néprajz és a nyelvek tanszékeit és képzéseit, a témához kapcsolódó kutatásokat kívánta előtérbe helyezni. Ismételten visszatérő törekvései azonban nem arattak sikert, elsősorban azért, mert az ELTE Bölcsészettudományi Karán az általa elképzelt képzések és tanszékek hamarabb kezdték el működésüket és nyertek el kormányzati támogatást.

A II. világháború után az ország valamennyi egyetemén hasonló politikai nyomás, a lehetőségek beszűkülése volt jellemző. A debreceni bölcsészkar nagy előnyének bizonyult, hogy az ide került tudósok többsége a szakmai igényességet helyezte a politikai megbízhatóság elé. Nélkülük nem alakult volna ki a kritikai szellem az egyetemen, amely diákokat és oktatókat az 1956-os forradalom vezetőivé, szellemi iránymutatóivá tett, amikor az egyetem ismét megjelenhetett a városban, s ott támogatókra, követőkre talált. A politikai akarat azonban megbüntette a forradalom mellé álltakat, s jó három évtizednek kellett eltelté ahhoz, hogy rehabilitációjuk megtörténhessen.

A meghatározó tudós egyéniségek (Szabó István, Gunda Béla, Jausz Béla, Bán Imre, Barta János, Niederhauser Emil, Ránki György, Kálmán Béla, Papp Ferenc, Ország László és mások) által kiválasztott tanítványi kör ugyanezt a szellemet fejlesztette tovább, ami megalapozta tudományos iskolák létrejöttét és

működését, ugyanakkor bizonyos időszakokban a megbízhatatlanság, az ellenzékiesség bélyegét sütötte rá a Kar oktatói gárdájára. Hosszú távon a szakmai igényesség és a kutatómunka színvonalának emelése iránti igény egy igen erős kutatógárdát fejlesztett ki. A határon túli magyar tudományosság neves képviselőivel kialakított, előbb titkolt, majd egyértelműen felvállalt kapcsolatok immár több évtizedes közös munkát alapoztak meg a kolozsvári, nagyváradi, beregszászi, eperjesi kutatókkal. Ezzel a feladatvállalással tették lehetővé a határon túli magyar együttműködés összefogásában vállalt szerepüket. Nem véletlen, hogy ma eredményeink nemzetközi elismertséget, együttműködési szándékot váltanak ki, ami jó esélyeket jelent az európai kutatási projektekbe való bekapcsolódáshoz.

A Kar a tudományos képzésben is jelentős eredményeket ért el. A hallgatók tudományos munkája 1952 óta folyik a tudományos diákkörökben. Az Országos Tudományos Diákköri Konferenciákon elnyert díjaink az ELTE-t követően jelölik ki helyünket a rangsorban, fej-fej mellett a szegediekkel. A négy Doktori Iskolában (Humán Tudományok négy programmal, 142 oktatóval; Irodalomtudományok, két programmal, 79 oktatóval; Nyelvtudományok kilenc alprogrammal, 52 oktatóval; Történelmi és Néprajzi két programmal, 52 oktatóval) a megalakulás óta összesen 425 fő védte meg doktori értekezését és szerzett PhD fokozatot.

Az MTA karunkon négy kutatóhelyet támogat, illetve még egyet az ELTE BTK-val közösen. Kutatóközpontjaink száma hat, közülük a Kanadai Tanulmányok Kutatóközpontja éppen 30 éves, a legújabb, nemzetközi Társadalomtörténeti és Néprajzi Kutatóközpont szabályzatát pedig ebben az évben fogadta el a szenátus. A Kar kutatócsoportjainak összetétele (ezek száma 38) a kutatások sokszínűségét mutatja. Jelentős az elnyert tudományos pályázatok száma és a kutatók szakmai teljesítménye is. 2014-ben a Lendület pályázat kari nyertese, Bárány Attila történész is megalakíthatta kutatócsoportját. Az egyes intézetek teljesítményét jól reprezentálja az a könyvkiállítás is, amelyet az I. emeleten lehet megtekinteni, s amelyet ajánlok mindenki figyelmébe.

A Debreceni Egyetem 2010-ben elnyerte a Kutatóegyetem címet, amely a bölcsész- és társadalomtudományi területet eredményességét is mutatja.

Kedves Kollégák, kedves Vendégeink!

A 2014-es év a Bölcsészettudományi Kar számára a centenárium éve. Pontosan száz évvel ezelőtt, 1914 nyarán kapták meg megbízatásukat az intézmény első professzorai, októberben ült össze az első kari tanács, s kezdődött el a Karon az oktatás és a képzés.

A BTK vezetése, intézetei és tanszékei az egész 2014-es évet az évfordulónak szentelik. A megemlékezést szolgálta a Kerepeszki Róbert és Bársony István által írt BTK történeti kötet, amelyet június 26-án mutattunk be. Szeptember 7-én – a száz évvel ezelőtti első tanévnyitóra emlékezve – tartotta egyetemünk a debreceni Nagytemplomban ünnepségét. E jelentős eseményen a bölcsészoktatók és hallgatók is részt vettek. Ugyancsak szeptemberben, a város intézményeivel közösen rendeztük meg – Romsics Ignác akadémikus nyitó előadását

követően – az I. világháború kitörésének századik évfordulójára emlékező nagyszabású konferenciát. Ez a háború egyébként az alakuló egyetem bölcsészkarának oktatási-tudományos tevékenységét is erősen befolyásolta, hiszen tanárok és hallgatók egyaránt nagy számban vettek részt küzdelmeiben.

A tegnapi napon, október 7-én nyílt meg a „BTK 100” kiállítás a Nagykönyvtár előcsarnokában, ahol a Kar életét bemutató tablók a természettudományos képzésekre is kitérnek, s ahol helyet adtunk a szintén centenáriumukat ünneplő jogászok történetével kapcsolatos tablóknak is. A tárlókban a régmúlt relikviáit, a nagyképernyős monitorokon az akadémikusok és professzorok életútját, a Kar régmúltját felelevenítő képsorokat, s a hallgatói mindennapokat felvillantó videókat láthatunk.

Október 8-án, a mai napon ünnepi, kibővített tanácsulést tart a BTK kari tanácsa, amelyre meghívtuk az intézmény dolgozóit, a bölcsész szakokkal együtt induló természettudományi szakok és a jogászok képviselőit és az ország nagy egyetemeinek képviselőit is. Az ünnepségen Szilágyi Imre grafikusművész egyedi rézkarcot is tartalmazó oklevelét vehetik át mindazok, akik támogatásukkal, a Kar vezetésében vállalt feladataikkal hozzájárultak a Bölcsészettudományi Kar sikereihez. Ma este két program is várja a Kar oktatóit, hallgatóit. A KLTE Baráti Köre az alkotó pedagógusok tárlatát 2014-ben a BTK százéves fennállásának szenteli, ennek megnyitását pedig a Díszudvaron egy olyan fogadás követi, ahol a Kar valamennyi oktatóját és hallgatóját várjuk egy baráti koccintásra, beszélgetésre, s a mintegy négyszáz szeletes főépület-torta elfogyasztására.

Október 8-án és 9-én a bölcsész- és társadalomtudománnyal foglalkozó kutatók eredményeiket *A kulturális örökség és a humán tudományok a 21. században* konferencián 12 szekcióban mutatják be. Mi ezzel a jelentős tanácskozással kívánunk tisztelni a bölcsészkar elődök száz éves teljesítménye előtt. Az egyhetes rendezvénysorozat a jubileumi oklevelek átadási ünnepsége zárja, amelyen – a bölcsészkar oktatóihoz hasonlóan – a díszoklevelet elnyerők is gazdagodhatnak a BTK történetét bemutató kötettel. 2014 végére jelenik majd meg a Kar történetének 2000–2014 közötti időszakáról szóló második kötet is, amelyet Kerepeszki Róbert és Forisek Péter történészek készítenek el, s amely az integrált Debreceni Egyetem részeként mutatja be a Bölcsészkar helyzetét, szerepét, teljesítményeit.

A megemlékezés folytatásaként még októberben többnapos rendezvényt tervezünk a 25 éve történt határnyitás évfordulójára emlékezve, hiszen ez az esemény meghatározó szerepet játszott a magyarországi rendszerváltásban. Színvonalas kiállítással és féléves gazdag előadássorozattal emlékeztetünk a holokausztra. 2014 novemberében a 600 éve összeült konstanzi zsinat emlékének szentelünk nagyszabású konferenciát, amelyen Orosz István akadémikus tartja a nyitó előadást, s ahová sok külföldi előadót, s közel ötven középkorral foglalkozó történész-vendéget várunk. Ugyancsak novemberben az első világháború mindennapjait idézzük fel néprajzi kiállítás és több tudományág képviselőit felvonultató konferencia szervezésével.

Reméljük, hogy az intézetek-tanszékek gazdag éves programja és az egyhetes centenáriumi, konferenciával egybekötött megemlékezés méltó módon kifejezi majd a bölcsészek mai értékeit, törekvéseit és eredményeit.